

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>

7. Перес Кріадо, Керолайн Невидимі жінки. Як вижити у світі, де навіть цифри брешуть на користь чоловіків. Х.: Вівіт, 2021. 416 с.

*Зінченко Ірина Олександрівна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ДОМАШНЄ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: КОЛІЗІЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Домашнє насильство та гендерно зумовлене насильство є одними з найбільш поширених та деструктивних соціальних феноменів сучасності, що становлять структурну та глобальну проблему і розглядаються як грубе порушення основоположних прав людини [1, с. 5]. Це явище виходить за рамки «приватної справи», будучи системною перешкодою на шляху досягнення гендерної рівності та соціальної справедливості [1, с. 7]. Насильство такого типу не знає соціальних, економічних чи національних кордонів, пронизуючи всі верстви суспільства [1, с. 8–10].

Як свідчить світова статистика, ці форми непропорційно часто спрямовані проти жінок та дівчат. Вони стають жертвами цілого спектру протиправних дій — від психологічного та фізичного знущання до сексуального насильства (включно зі зґвалтуваннями), переслідувань, примусу до шлюбу чи навіть каліцтва статевих органів [1, с. 10–12]. Найбільш парадоксально те, що значна частина цих правопорушень відбувається у безпечному домашньому середовищі, підриваючи основи морального та фізичного благополуччя постраждалих осіб і часто залишаючись непокараною [1, с. 11].

У відповідь на цей виклик та з метою розробки єдиних європейських стандартів захисту, Радою Європи була створена Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Цей документ є першим законодавчо закріпленим інструментом, що створює вичерпну правову базу та підхід до боротьби з насильством проти жінок [2].

Для України, де ці негативні явища також є широко поширеними, приєднання до міжнародної угоди стало стратегічною необхідністю для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Хоча держава підписала її однією з перших, ратифікація відбулася лише 20 червня 2022 року, через 11 років, що підтвердило її готовність дотримуватися європейських цінностей та прав людини [3]. Стамбульська конвенція є комплексною правовою

стратегією, яка розглядає насильство проти жінок як форму дискримінації та зобов'язує держави-учасниці діяти за чотирма основними напрямками:

I. Запобігання. Найважливіший елемент, спрямований на усунення першопричин. Держава повинна змінювати соціальні та культурні установки, що толерують насильство. Це досягається через впровадження освітньої політики для корекції гендерних ролей і стереотипів (наприклад, уявлення, що «жінка має терпіти») та навчання фахівців (вчителів, лікарів, поліцейських) для раннього виявлення випадків насильства та належної роботи з постраждалими [4, с. 88–90; 4, с. 95–96].

II. Захист. Напрямок фокусується на негайному реагуванні та забезпеченні безпеки жертв. Передбачається створення спеціалізованої інфраструктури: забезпечення достатньої кількості притулків (шелтерів), надання безкоштовних цілодобових телефонних ліній підтримки, а також комплексної допомоги (медичної, психологічної та юридичної) [5, с. 33–35; 5, с. 40].

III. Притягнення до відповідальності. Гарантування неминучості покарання для кривдників. Критично важливим є встановлення принципу неприпустимості виправдання актів насильства жодними культурними, традиційними чи релігійними мотивами [2].

IV. Інтегрована політика. Забезпечення ефективної координації та взаємодії між усіма суб'єктами протидії насильству. Країна має сприяти обміну досвідом та інформацією на міжнародному рівні, а також забезпечити тісну співпрацю між правоохоронними органами, неурядовими організаціями, соціальними службами та іншими інституціями для впровадження комплексного та узгодженого підходу [4, с. 99–101].

Питання запобігання та протидії домашньому і гендерно зумовленому насильству може видатися другорядним у час війни, коли мільйони людей борються за виживання, хоча саме соціальне та економічне напруження (вимушене переміщення, окупація, втрата житла) критично загостило ризики цього насильства, і його ефективне подолання залежатиме від соціальної безпеки та дотримання прав людини в довгостроковій перспективі [6, с. 77–79; 6, с. 85–87].

Попри значні кроки, зроблені Україною з 2017 року, зокрема ухвалення ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», для повної імплементації положень Конвенції виявлено суттєві прогалини, особливо у сфері криміналізації та притягнення до відповідальності [7]. Вона вимагає законодавчого охоплення ширшого спектра діянь, які в національному праві або недостатньо визначені, або за них не встановлено прямої санкції.

Однією з найбільш гострих неврегульованих сфер є сталкінг — повторювана, умисна, загрозлива поведінка (фізичне переслідування, небажане спілкування), що викликає страх за безпеку. Ст. 34 Конвенції прямо вимагає криміналізації такої поведінки, проте в українському праві відсутня чітка норма, що унеможливило б пряму юридичну відповідальність. Доцільною є дворівнева імплементація: запровадження адміністративної відповідальності за окремі акти та кримінальної відповідальності за систематичний сталкінг [8, с. 204–208].

Наступною неврегульованою сферою є сексуальні домагання — будь-яка небажана вербальна, невербальна або фізична поведінка сексуального характеру,

яка принижує гідність чи створює вороже або образливе середовище. Ст. 40 зобов'язує передбачити кримінальну або іншу юридичну санкцію за таку поведінку. Хоча ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» вимагає від роботодавців запобігати домаганням, він не встановлює прямої юридичної відповідальності [9].

Серйозною проблемою залишається нерозвинена інфраструктура захисту. Положення Конвенції вимагають створення належної кількості притулків, центрів допомоги та цілодобових гарячих ліній. Наразі їх число є недостатнім, вони часто фінансуються громадськими організаціями, а не державою. Багато жінок не мають куди подітися від кривдника. Держава має створити єдину установу, де постраждалі можуть отримати комплексну підтримку в одному місці, забезпечуючи координацію та взаємодію між усіма службами [5, с. 41–44].

Імплементация Конвенції вже принесла суттєві позитивні зміни: згідно зі ст. 30, жертви тепер мають право вимагати компенсацію від кривдників. Крім того, на відміну від попередньої практики, домашнє насильство у присутності дитини чи стосовно неї тепер може слугувати підставою для обмеження батьківських прав, що підсилює пріоритет захисту інтересів дитини [2].

Станом на сьогодні першоосною виникнення насильства є гендерна нерівність та стереотипи («сильна стать» та «слабка стать»). Угода зобов'язує здійснювати превентивні заходи не лише через інформаційні кампанії, але й через формування гендерної рівності як суспільної норми [4, с. 92]. Тому, для підтвердження своєї готовності дотримуватися рівних прав та європейського шляху розвитку, Україна потребує ґрунтовного перегляду багатьох аспектів протидії насильству — як на рівні законодавства, так і на рівні ідеології загалом. З метою удосконалення цих механізмів та забезпечення відповідності міжнародним стандартам, затверджено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [10]. Отже, враховуючи вищезазначене, домашнє та гендерно зумовлене насильство в Україні є багатофакторною проблемою, що має глибокі гендерно-стереотипні, законодавчі та інфраструктурні передумови. Одним із ключових аспектів протидії цьому насильству є імплементація Стамбульської конвенції, яка розглядає його як форму дискримінації та вимагає комплексного, чотирирівневого підходу. Причини колізій імплементації включають: неповноту криміналізації, недостатній розвиток інфраструктури захисту, а також ідеологічний опір та вкорінені стереотипи, що толерують насильство. В умовах повномасштабної збройної агресії соціально-економічне напруження критично загостило ризики цього насильства. Відновлення соціальної безпеки та забезпечення прав жінок вимагає системного підходу до реалізації державної політики, спрямованої на заповнення законодавчих прогалин, належне фінансування та координацію служб допомоги, а також проактивну зміну суспільних норм через превентивні заходи. Важливою складовою такої політики є викорінення гендерної нерівності як першопричини насильства, навчання фахівців та забезпечення неминучості покарання кривдників.

Таким чином, саме через призму Стамбульської конвенції слід розглядати і реформувати механізми державної протидії насильству, адже стабільна та

захищена людина, вільна від страху та дискримінації, — ключ до соціальної стійкості та майбутнього країни.

Список використаних джерел

1. ООН Жінки (UN Women). Насильство щодо жінок: глобальні факти та цифри (Violence against women: Global facts and figures) : звіт / UN Women. — Нью-Йорк, 2023. — С. 5–12. — URL: <https://ukraine.unwomen>
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) // Відомості Верховної Ради України. — 2022. — № 32. — Ст. 202. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/law>
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX // Відомості Верховної Ради України. — 2022. — № 32. — Ст. 202. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Коваленко А.Л. Гендерні стереотипи як першопричина насильства: освітні та інформаційні механізми протидії згідно з Конвенцією Ради Європи // Теорія і практика права. — 2023. — № 1. — С. 88–101.
5. Зайцева Н.В. Інфраструктура надання допомоги постраждалим від домашнього насильства: проблеми фінансування та координації шелтерів в умовах воєнного стану // Соціальна робота та право. — 2023. — № 4. — С. 30–44.
6. Литвинова В.О. Гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту: виклики для національної правової системи та механізмів захисту // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. — 2023. — Т. 6. — С. 75–89.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2018. — № 5. — Ст. 35. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
8. Павленко І.М., Ковальчук Р.С. Сталкінг як новий вид протиправної поведінки: необхідність законодавчого визначення та дворівневої імплементації Конвенції // Юридичний вісник. — 2024. — № 3. — С. 201–215.
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 52. — Ст. 561. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
10. Про затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua>